

באר יעקב

שיעורי הגאון האדיר
רבי יעקב גרינוולד שליט"א

פרשת ויקרא תשפ"א

יו"ל ע"י
מכון טעם התורה

לתרומות והנצחות
הארות והערות
ניתן לפנות למייל
taamhatoreh@gmail.com

עיצוב ועימוד
נ. אייזנבאך 053-3153-305

פרשת ויקרא

השיעור נלמד לזכות עקיבא משה בן שרה לאה

בגדר כוונת שמירת המצות (ב)

דעת השולחן ערוך הרב שמכוון לשם מצה של שבעת ימים * דעת המשנה ברורה * דברי הפרי מגדים והביאור הלכה וביאור דבריהם * ספיקת החזון איש במתכוון לשם אכילת מצה בשאר ימי פסח * הוכחת המנחת ברוך ששמירה לשם הנאה בלבד לא נחשב שמירה

שיקח מצה אחרת ויאכלנה לשם אפיקומן, ויכול לקחת מסתם מצות, הואיל והן בחזקת שימור. אבל הדרכי משה (אות ג) מביא דעת האור זרוע, שאינו יוצא במצות שבכיתו, שלא נעשו לשם מצוה.

וסבר השולחן ערוך הרב, שלדעת הרא"ש והרוקח אפשר לצאת ידי חובת מצה בסתם מצות שנאפו לשאר ימי הפסח, הואיל ונשמרו לשם מצות שבעת ימים תאכל מצות, ואין צריך שישמרם דוקא לשם מצות 'בערב תאכלו מצות', ולכן, אם אבדו המצות שייחד ללילה הראשונה - יוצא שאר מצות, שגם הן משומרות יפה. ודעת האור זרוע, שצריך לשמרם דוקא לשם מצות 'בערב תאכלו מצות', ואם כן אינו יוצא בשאר מצות, שלא נעשו ביחוד לשם לילה הראשונה.

דעת המשנה ברורה

המשנה ברורה (סי' תנג; תס) לא ירד לפרש לאיזו כוונה צריך לשמור

לדעת הסוברים שצריך לשמור את המצה לשם מצוה, יש לברר אם צריך לשמרה דוקא לשם מצות אכילת מצה בלילה הראשונה, או די ככוונה לשם מצה שיאכל בכל ימי הפסח.

דעת השולחן ערוך הרב שמכוון לשם מצה של שבעת ימים

בשולחן ערוך הרב (סי' תנג סעי' יד) מביא בזה שתי דיעות, יש אומרים שצריך לשמור המצה לשם מצות 'בערב תאכלו מצות', שהיא מצות אכילת מצה בלילה הראשונה. ויש אומרים שדי בכך ששומרה לשם מצות 'שבעת ימים תאכל מצות', ויוצא בה אפילו בלילה הראשונה. ומסיים הרב, שכן עיקר.

מקור דבריו הוא מחלוקת ראשונים במי שנאבד לו מצת האפיקומן, שהבית יוסף (סוף סי' תעז) מביא בשם הרא"ש, שיכול לסמוך על המצה שאכל בתחילה בסעודה, מפני שהן שמורות, והרוקח כתב

המצות, וכתב בסתם שצריך לשמרן לשם מצות מצוה, וכמו שכתבו רוב הפוסקים. ומשמע בפשיטות שצריך כוונה לשם מצות אכילת מצה בלילה הראשונה, שכך הוא פשטות הלשון לשם 'מצת מצוה'.

אך דבר זה צ"ע, כי בשולחן ערוך (סי' תעז ס"ב) נפסק להלכה, שאם שכח לאכול האפיקומן ונזכר לאחר שבירך על כוס שלישי - לא יאכל אפיקומן, רק יסמוך על המצה שאכל בתוך הסעודה, שכולן שמורות הן משעת לישא. הרי שיוצא מצות מצה במצה ששמרה לשאר ימי הפסח. וכן יוצא מדברי הרמ"א שם, שכתב שאם נאבד האפיקומן יאכל כזית ממצה שמורה אחרת שיש לו. הרי שנקטו כדעת הרא"ש והרוקח שיוצאים בשאר מצות, ולא כהאור זרוע שמצריך מצה שמורה לשם לילה הראשונה דוקא. וקשה על המשנה ברורה שסתם לעיל שצריך שמירה לשם מצת מצוה, שמשמע דוקא לשם לילה הראשונה.

והיה נראה לתרץ, שסבר המשנה ברורה, שאף על פי שעיקר שמירת המצות צריכה להיות לשם מצות 'בערב תאכלו מצות', מכל מקום סתם מצות גם הן כשרות, שאנו אומרים סתמא - לשמה, ואכן אם שמרן בפירוש למצות 'שבעת ימים תאכל מצות' - אינן כשרות לצאת ידי חובה בלילה הראשונה.

אלא שקשה לומר כן, שבשלמא לדעת הסוברים שדי בשמירה לשם

אכילת מצה בשאר ימי הפסח, יש לומר שבסתם משמר את המצות לשם אכילתם בחג הפסח, אבל אם צריך שמירה דוקא למצות בערב תאכלו מצות, אין לומר כן, שהרי אין כל המצות מיועדות לילה ראשונה בלבד. ועוד, שלעיל (סי' תס, ביאור הלכה ד"ה אין לשיין) מביא המשנה ברורה מחלוקת בזה, אם סתמא דינו כלשמה, והניח בצ"ע.

ונראה לומר בדעת המשנה ברורה, שאף שצריך לשמור המצה לשם מצות אכילת מצה בלילה הראשונה, ובסתם אין כוונתו לליל פסח, מכל מקום גם כוונה כללית - שנתכוון בעשיית המצות לשמרם לשם אכילה בכל ימי הפסח - מועלת, משום שגם הלילה הראשונה היא בכלל ימי הפסח, ונמצא שנתכוון גם לזה. ואכן לפי זה, אם נתכוון בשמירת המצות רק לשאר ימי הפסח, ולא ללילה הראשונה - אינו יוצא בה ידי חובת מצה בלילה הראשונה.

דברי הפרי מגדים והביאור הלכה

וביאור דבריהם

וראה עוד בביאור הלכה (סי' תפב ד"ה מי שאין לו), בענין מי שיש לו אלא שלש מצות לשני לילות הראשונות, שדנו הפוסקים האיך ינהג בהם, וכתב האליה רבה, שאפשר שהנידון הוא כשאין לו אלא שלש מצות 'שמורות' בלבד, אבל מצות שלנו כולן שמורות משעת לישא, ויכול ליקח ללילה שניה משאר מצות.

כך נפסק בשולחן ערוך במי ששכח לאכול אפיקומן, או שנאבד לו האפיקומן, שכל המצות שלנו הן בחזקת שימור, כמו שהבאנו לעיל, ומוכח שאין צריך שמירה לשם מצוה. ואפשר שסבר שאם אופים מצות לכל ימי הפסח ביחד, נמצא ששמרן גם ללילה ראשונה לשם מצוה, ולכן פסק השולחן ערוך שסתם מצות שלנו בחזקת שימור הן, אבל בזמן הזה, שנוהגים לאפות מצות ביחוד ללילה הראשונה, נמצא ששאר מצות אינם נעשים למצוה כלל. אך אין זה ברור, כי גם בשולחן ערוך משמע שהיו אופים מצות ללילה הראשונה בנפרד, ואף על פי כן מכשיר שאר מצות ללילה ראשונה. וצ"ע גם על הביאור הלכה שמביא דברי הפרי מגדים בפשיטות ומחמיר כדבריו.

ספיקת החזון איש במתכוון לשם

אכילת מצוה בשאר ימי פסח

החזון איש (אור"ח סי' קכ"ד - דף לה.) כתב, שאם משמר את המצה כדי שיהנה בה בפסח, ולא לצורך אכילה כלל, אין זה נחשב שמירה, אמנם, אם משמרה כדי לאוכלה בשאר ימי הפסח אפשר שנחשב שמירה, וסיים: "מיהו בסתמא דאופה מצות בשימור, חשיב כמשמר לשם מצת מצוה... וכל שכן כשאופה לפסח, דמסתמא דעתו שאם ירצה יאכלן למצה". ומוכיח כן מדין עיסת הכלבים (סי' תנד ס"ב) שבזמן שהרועים אוכלים ממנה יוצא בה ידי חובתו, ומסתמא לא נתכוון בה לשם מצוה.

והפרי מגדים תמה על דבריו, וז"ל: "וצ"ע קצת, כי משמע שמצת מצוה שיוצא ידי חובתו צריך שיאמר בעת עשייה: הריני עושה לשם מצוה לצאת בה ידי חובתי, ובדיעבד במחשבה סגי, ומצות שלנו - אף על פי שנעשה על ידי גדול בן דעת ומשמורת מחימוץ - אין נעשה לצאת בה ידי חובה, אם לא שיאמר תחילה כל מה שאעשה יהיה לשום מצוה לצאת בה ידי חובה, וצ"ע". ומסיים הביאור הלכה, שטוב להחמיר ולהשאיר מצוה אחת לליל שני.

לבאורה טענת הפרי מגדים היא, שצריך שמירה לשם מצות מצוה של לילה הראשונה, ולכן אין לצאת ידי חובה בשאר המצות שלא נעשו לשם כך, ואם כן למדנו שדעתו שצריך שמירה דוקא לשם מצות בערב תאכלו מצות, וגם המשנה ברורה מחמיר כדבריו.

ויש לדחות, שגם להפרי מגדים די בשמירה לשם מצוה של כל ימי הפסח, אלא שצריך לכוון בשמירתן לשם מצוה, ואפילו מצות 'שבעת ימים תאכל מצות', אבל המצות שלנו אין עושים אותם כלל לשם מצוה, ואין משמרין אותן אלא כדי שלא לעבור על איסור חמץ בפסח, ושמירה זו אינה מועלת למצות אכילת מצוה.

ואיך שלא יהיה, דברי הפרי מגדים צ"ע, מהי תלונתו על האליה רבה, הלא

הוכחת המנחת ברוך ששמירה לשם

הנאה בלבד לא נחשב שמירה

ומה שכתב החזון איש שאם שומר את המצה שלא לצורך אכילה לא נחשב שמירה, ראיתי בספר מנחת ברוך (סי' עב), שמוכיח כן מדין עיסת הכלבים, ש בזמן שאין הרועים אוכלים ממנה אין אדם יוצא בה, וכתב המחבר (שם) בשם הרמב"ם, שטעם הדבר משום שאינה משומרת לשם מצה. והנה, הרי פשוט שדעתו בשמירתה כדי ליהנות ממנה בפסח, או שלא יעבור עליה בכל יראה, ואף על פי כן אינה בכלל משומרת למצה, ועל כרחך שכוונה זו לא נחשבת שמירה, עד שיכוון לצורך אכילת אדם בפסח.

ונראה, שכל נידון זה הוא לדעת הסוברים שיש דין שמירה לשם מצה, אלא שגם בסתם דינו כלשמה, אבל אם אין דין שמירה כלל לשם מצה, וכל שידוע שלא נתחמצה יוצא בה, ועיקר דין שמירה הוא שלא יהיה שמור לשם דבר אחר [כמו חלות תודה], נראה פשוט שמצה שנעשתה לשם הנאה בלבד, גם כן כשירה, ואין זה בכלל שמירה לשם דבר אחר, כי סוף סוף כוונתו לשם פסח - שלא לעבור על כל יראה וכל ימצא.

וצריך לבאר באיזה אופן נסתפק החזון איש במשמר כדי לאוכלה בשאר ימי הפסח, שהרי לאחר מכן כתב שבסתם הרי הוא כמשמר לשם מצוה. ונראה כוונתו שהוא מכוון בפירוש כדי לאוכלה בשאר ימי הפסח ולא בלילה הראשונה, והספק הוא אם שמירת המצה צריכה להיות דוקא לשם מצות בערב תאכלו מצות שהיא בלילה ראשונה, או שדי בכך שמכוון לשם מצה של פסח, שאם צריך לכוון לשם לילה ראשונה - באופן זה אין שייך לומר שתמא לשמה, כיון שיש לו כוונה הפוכה, אבל אם די בכוונה כללית לשם פסח - מועלת כוונתו אפילו אם כוון שלא לשם לילה הראשונה, כיון שעל כל פנים שמרן לשם פסח.

ומה שלא תלה החזון איש ספק זה במחלוקת הראשונים הנ"ל במי שלא אכל אפיקומן, אפשר שסבר שנחלקו אם שתמא כלשמה או לא, אבל זה שנתכוון בפירוש שלא לשם לילה ראשונה - גרע. אבל זה דוחק, שעל הצד שצריך לכוון לשם לילה הראשונה, והוא אפה מצות ביחוד ללילה הראשונה, איך אפשר לומר ששאר מצות שנעשו שתמא הם כלשמה, ולמה התירו הרא"ש והרוקח לקחת משאר מצות.

